

## **Avrupa'nın Ortak Derdi Polonya Tahtı: Stanisław August Poniatowski'nin Seçimi (1763-1764)**

The Common Problem of Europe; The Crown of Poland:  
The Election of Stanisław August Poniatowski (1763-1764)

Hacer TOPAKTAŞ \*

### **Öz**

Polonya kral seçim sistemi dahilinde son Polonya (Polonya-Litvanya Birleşik Krallığı) Kralı Stanisław August Poniatowski'nin seçim serüveni ve bu olaya diğer Avrupa devletlerince bakış, bu çalışmanın özünü oluşturur. 1764-1795 yılları arasında krallık yapan Poniatowski döneminde Polonya toprakları 1772, 1793 ve 1795 yıllarında olmak üzere Rusya, Prusya ve Avusturya tarafından paylaşılmıştır. Polonya'nın tekrar bağımsızlığına kavuşması ise ancak I. Dünya Savaşı sonunda olacaktır. 1795'teki paylaşımından önceki son kral olan Poniatowski döneminde Polonya'daki Rusya nüfuzu daha da artmıştır. Poniatowski sanat ve bilime düşkün bir kişidir. Döneminde ülkesi için birçok reform planları kursa da, Rusya engeli ve ekonomik problemler buna izin vermemiştir. Zaten seçiminde Rusya'nın etkisi daha sonraki politikalarını hayata geçirmek konusunda olumsuz etkide bulunmuştur. Bu bağlamda Poniatowski'nin aday oluşundan krallık tahtına oturuşuna değin yaşananlara, Polonya içerisindeki hizipleşmelere, rakipleriyle ilişkilerine çalışmada özel bir yer verilmiştir. Bu mevzunun yanı sıra çalışmada özellikle odaklanılan husus ise bu duruma Avrupa'nın Fransa, Rusya, Prusya, İngiltere, Avusturya ve Osmanlı Devleti olmak üzere belli başlı devletlerinin bakışı ve seçime ne derece dahil olduklarıdır. Anlaşıldığı üzere Polonya tahtına kimin çıkacağı bütün Avrupa'nın ortak derdidir. Zira Polonya'da seçimle tahta çıkan kralların her biri, bir Avrupa ülkesince desteklenmekte ve eğer kendi aday seçilirse, bu kralın hükümdarlığı süresince Polonya'da bu devletin hükmü geçmektedir. Polonya krallarının seçimlerinde ilk zamanlar Osmanlı Devleti de etkinken, XVIII. yüzyılda Rusya ağırlığını hissettirmiştir. Bu ise gittikçe büyüyen Rusya'nın hem Polonya, hem Osmanlı Devleti aleyhine güçlenmesi demektir. Poniatowski de Rusya'nın Çariçesi II. Katerina için ideal bir adaydır. Bu yüzden onu desteklemiş ve en nihayetinde seçilmesini sağlamıştır. Prusya Kralı II. Friedrich'in de Poniatowski'yi desteklemesi, işi kolaylaştırmıştır. Fransa ve Osmanlı Devleti'nin fiilen seçimlere karışmaması da Poniatowski'nin kral seçilmesine uygun ortam hazırlamıştır. İngiltere ise kıta Avrupası'ndaki diplomatik ve politik olaylara karışarak, kendisinin Avrupa devletler sisteminin biçimlenmesindeki etkisini sürdürmüştür. Poniatowski'nin kral seçilmesi, daha sonra Avrupa'daki dengeleri etkilemiştir. Hatta bir yerde Polonya'nın kaderini belirlemiştir. Ancak o zamanki şartlar ve başka güçlü adayların olmayışı, Poniatowski'nin seçimini kolaylaştırmıştır. Bu çalışmada, bütün Avrupa devletlerinin Polonya kral seçimine bakışı sorgulanarak ortak bir bakış açısı oluşturulmak istenmiş, bu bağlamda Avrupa devletler sisteminin önemli bir parçası olan Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılda da bu sistemde yerini koruduğu

\* Arş. Gör. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, hacer@hacettepe.edu.tr

görülmüştür. Poniatowski lehine çalışan Rusya ve Prusya'nın Osmanlı Devleti'nin fiilen seçime müdahalesinden çekinmesi ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'ni kendi emelleri için seçime karışmak yönünde teşvik etmesi ise bu yargıyı doğrulamaktadır.

**Anahtar Sözcükler:** Polonya, Rusya, Prusya, Fransa, İngiltere, Osmanlı Devleti, Poniatowski, Leh kral seçimi.

### **Abstract**

The subject of this study is the election process of Stanisław August Poniatowski who was the last king of Poland (Polish-Lithuanian Commonwealth) within the Polish king election system, and how the European countries perceived this event. During the period of Poniatowski who ruled between the years 1764 and 1795, the Polish land was shared by Russia, Prussia and Austria in the years 1772, 1793 and 1795, and Poland again gained its independence at the end of the First World War. During the period of Poniatowski who was the last king before the third partition in 1795, the Russian influence in Poland had gradually increased. Poniatowski was an admirer of arts and sciences. Although he had set many reform plans for his country in his period, the Russian restraint and economic problems did not allow him to put these plans into action. In any case, the effect of Russia on his election had a negative impact in carrying out his policies afterwards. In this context, the events that took place during the process of Poniatowski's being a candidate to his enthronement, schisms within Poland, his relations with his competitors are specifically discussed in this study. Apart from this, the focus of attention in this study is the view of the leading states of Europe, France, Russia, Prussia, England, Austria and the Ottoman Empire on this matter, and to what extent they are involved in this election. As it is understood, who would get the Polish crown is the common problem in Europe. As each king who succeeded to the throne by election in Poland is supported by a European country, the supporting country whose candidate is elected would have the authority in Poland during the sovereignty of this king. While the Ottoman Empire was effective in the earlier stages, in the elections of the Polish kings in the XVIII<sup>th</sup> century Russia became more effective. This signifies the gradually expanding power of Russia against both Poland and the Ottoman Empire. Poniatowski was an ideal candidate for Catherine II who was the czarina of Russia. Therefore, Catherine II supported him and consequently had him elected. The support of Frederick II who was the King of Prussia facilitated his election too. France and the Ottoman Empire did not intervene in the elections, which provided the proper environment for Poniatowski's election as the king. England pursued its influence on the shaping of the European states system by taking part in the diplomatic and political events in continental Europe. The election of Poniatowski as the king affected the balances in Europe. In fact, at one point, it predestinated Poland's fate. However, the conditions at that period and the fact that there were no other powerful candidates facilitated Poniatowski's election to the Commonwealth. In this study, a common view is intended to be formed by investigating the view of all European countries concerning the election of the king in Poland, and in this context, it is realized that the Ottoman Empire which was an important part of the European states system maintained its place in this system in the XVIII<sup>th</sup> century. The fact that Russia and Prussia which supported Poniatowski hesitated at the intervention of the Ottoman Empire in the election, and that France encouraged the Ottoman Empire to intervene in the election for its own ambitions affirm this judgment.

**Key words:** Poland, Russia, Prussia, France, England, Ottoman Empire, Poniatowski, Polish king election.

IX-X. yüzyıl itibariyle tarih sahnesinde bir teşekkül olarak görülmeye başlayan Polonya, ilk olarak Piast Hanedanı ve ardından Jagiellon Hanedanı ile idare edilmiştir. Ancak Kral Zygmund August'un ölümünün ardından krallık için bir varis olmayışı dolayısıyla Polonya için faklı bir dönem başlamıştır. 1572 yılından itibaren Polonya'da krallar, o dönemde hiç bir Avrupa devletinde uygulanmayan bir şekilde, seçimle iş başına getirilmeye başlanmıştır.<sup>1</sup> Usule göre kral adayının, tahta geçmek için Leh asillerinin tamamının reyini alması gerekmektedir. Eğer Sejm (Sejm) denen asilzadelerden kurulu mecliste kral seçimi için tam mutabakat sağlanmazsa, seçim diğer meclis toplantısına kalmaktadır. Kral seçilene kadar geçen zaman zarfında ise Primas denen dinî statüye sahip yetkili, her tür devlet işlerini vekâleten yürütmektedir.<sup>2</sup> Polonya'da uygulanan bu sistem, Litvanya ile mevcut kişisel bağların politik bağlarla da güçlenmesini sağladığı gibi, bundan sonra kralların her iki devletin asillerince seçilmesi prensibini de getirmiştir. (Kołodziejczyk, 2000, s. 123 ve 1999, s. 24). Polonya'nın seçim sistemi, 1572'den sonraki dönemde Polonya'nın birçok devletin çıkar çatışmalarının arenası haline gelmesine neden olmuştur. Devrin büyük devletleri, kendi adaylarını tahta çıkarma gayreti gösterince, Polonya'da karışıklıklar baş göstermiştir. Örneğin seçimle tahta çıkan ilk krallardan Henri de Valois ve Stefan Batory'nin kral seçiminde Sokullu Mehmed Paşa büyük rol oynamıştır.<sup>3</sup> Aynı şekilde XIV. ve XV. Louis dönemlerinde Fransa, Polonya ile yakından ilgilenmiş, kendi taraftarı olan adayların seçimi için uğraşmış ve Osmanlı Devleti'ni bu hususta yanına çekmeye çalışmıştır. Ayrıca yine kral seçimi yüzünden 1733'te Polonya Kralı II. August ölünce, diğer Avrupa devletleri yeni kralın kim olacağına karışmış ve 1733-1738 yıllarında Polonya Veraset Savaşı yaşanmıştır. Kralların seçim ile tahta çıkışı, XVIII. yüzyıl sonlarına, yani Polonya'nın üçüncü taksimine kadar, devam etmiştir. XVIII. yüzyılda genel itibariyle Leh Kralları'nın seçiminde Rusya'nın etkisinin arttığı görülmektedir. Stanisław August Poniatowski'den evvel kral olan II. August (1697-1733) ve III. August (1735-1763), Rusya'ya karşı olan ılımlı politikalarıyla bilinmektedir. Yine bu çalışmaya konu olacak olan Poniatowski'nin seçiminde de Rusya'nın etkisi diğer devletlerin üzerinde olacaktır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Krakov Biblioteka Czartoryskich gibi çeşitli arşivlerde bulunan belgelerin ve mevcut araştırmaların verileri üzerine kurulan makale neticesinde, bütün Avrupa devletlerinin Polonya kral seçimini ne derece yakından takip ettiği görülecektir.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> Polonya'da kral seçim sistemi ile ilgili olarak bkz., Tarczyński, 1997; Kaniewska, 2006.

<sup>2</sup> 1763 yılında Polonya Priması Władysław Aleksander Łubieński'dir.

<sup>3</sup> Bu seçimlerle ilgili bkz. Beydilli, 1976.

<sup>4</sup> Bu arşiv kaynakları şöyle sıralanabilir: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul), Name-i Humayun Defterleri: (NHD), VII, s. 499.; Düvel-i Ecnebiye Belgeleri (A.DVN.DVE): (8), 168/50, 53, 63, 67; Cevdet Tasnifi, Hariciye: 1130, 1386, 3997, 6657. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA), (İstanbul), No. E. 538/1, E. 886/9, E. 2456/24, E. 7019/294. Biblioteka Czartoryskich (Bib. Czart.), (Kraków-Polonya), Rkps 617, s.413-414, 419.

### **III. August'un Ölümünden Evvel Polonya Ekseninde Avrupa'nın Politik Vaziyeti**

Yediyıl Savaşları'ndan çıkmalı çok olmadığı bir dönemde Avrupalı devletler başarı-başarısızlık durumlarına göre bu savaşın etkilerini sürdürmeye veya silmeye yönelik faaliyetler içerisindeydiler. 1733'te Polonya tahtına çıkarılacak kişi konusunda isteği-ne kavuşamayan Fransa Kralı XV. Louis, bir sonraki seçimlerde tahta bir Fransız prensini geçirmeyi istemektedir. Tabii ki diğer Avrupalı devletler de Polonya seçimleri için kendi çıkarları doğrultusunda XV. Louis'den farklı olmayan isteklere sahiptirler. Fransa'nın başını çektiği grup Polonya'da Rusya'nın nüfuzunu istememekte ve azaltmaya çalışmaktadır. Bu nedenle XV. Louis, kendi fikrinin İsveç, Prusya, Osmanlı Devleti ve Polonya'da taraf bulması için uğraşmaya başlamıştır. 1755'te bu planın yerine getirilmesi için Fransa, elçi Vergennes'i İstanbul'a göndermiştir. Vergennes Ruslara karşı Osmanlıları teşvik için oldukça uğraşmış, hatta maddî çabalar da sarf etmiştir. Ancak, XV. Louis'nin planının ardı gelmemiştir. Bu planın gerçekleştirilememesinde İngiltere faktörü etkilidir. Çünkü Amerika'da İngiltere ve Fransa çekişmesi baş göstermiştir. Akabinde ise II. Friedrich'in Saksonya'ya saldırması üzerine çıkan *Yediyıl Savaşları* Avrupa'yı meşgul edecektir. (Hill, 1967, s. 500-505). İngiltere, Fransa'nın Polonya seçimine ilgisi dolayısıyla Rusya tarafında olmayı yeğlemekte ve iki ülke arasında bu konuda görüşmeler gerçekleşmektedir. 1756'daki Fransa-Avusturya yakınlaşmasına karşılık, Prusya da alternatif olarak Osmanlı Devleti'ne yakınlaşmaya başlamıştır. Ancak 1763'teki Polonya kralı seçimi hususunda Prusya'nın Rusya yanında bir tavır sergilemesi, eski müttefiki Fransa ile Osmanlı Devleti'nin tekrar bir safta yer almasına sebep olacaktır. (Aksan, 1987, s. 42). Rus tarafında ise 1762'de ölen Çariçe Elizabet'in yerine III. Petro geçmiş, ancak Petro'nun katli sonrasında Rusya, yeni emelleriyle II. Katerina dönemine girmiştir. Prusya ise her ne kadar birkaç senedir Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler kurup, birlikte hareket etmeyi isteyen bir politika sürdürse de, bu tarihte Rusya ile beraber Polonya kral seçimi işine karışmaktadır. III. August öldüğü zaman Avusturya, Rus yanlısı bir kralı istememekte ve başta Saksonya adayını desteklemekle birlikte, tek başına bu duruma engel olabilecek bir vaziyette değildir ve serbest seçimi savunmuştur. (Scott, 1975, s. 386). Ancak Yediyıl Savaşları'ndan istediğini alamayan Avusturya'nın dış politikasının mimarı Kaunitz, Prusya, Rusya ve Avusturya'dan oluşan üçlü bir koalisyonla emellerine kavuşmayı amaçlamaktadır. (Kaplan, 1957, s. 29). Prusya'ya gelince, II. Friedrich Yediyıl Savaşları'ndan sonra Rusya ile imzaladığı gizli ittifak antlaşmasıyla Polonya üzerine gizli planlarını kurmuştur. Zaten Prusya'nın Friedrich'i, Polonya Prusyası denen Polonya'nın batısındaki bazı yerlerle ilgili arzularını ve planlarını çevresine yaptığı açıklamalarla ortaya koymaktadır. Buna göre "zamanı geldiğinde bir şehir, belki bir bölge alınacaktır, ta ki hepsi elde edilene dek", derken Polonya toprakları konusundaki hırsını sergilemektedir. (Kaplan, 1957, s. 29). 1763 yazında artık Polonya Kralı III. August'un ölüm döşeginde oluşu ise II. Friedrich ve II. Katerina'yı yeni kral seçimi için ortak planlar yapmaya sevk etmiştir. 1762 sonunda II. Katerina elçisi Keyserling'i Varşova'ya gönderirken, ilk amacı Czartoryskiler ile anlaşmaya varmasıydı. Bu arada Katerina Körland'ı ele geçirmek için de faaliyet gösteriyordu ve buraya asker soktu. Yine II. Katerina ve II. Friedrich, III. August'un ölümünden hemen sonra aralarındaki ittifakı güçlendirerek yenilediler. (Kaplan, 1957, s.33-34).

### III. August'un Ölümü ve Seçim Karmaşası

#### *Kral Ölmeden Yaşanan Halef Kim Tartışmaları*

1763'e gelindiğinde, Polonya Kralı ve Saksonya Elektörü olan III. August'un hasta oluşu ve yakın zamanda öleceği gerçeği dolayısıyla, ülke içerisinde yeni kralın kim olacağı hususunda kamuoyu oluşmakta ve birtakım gruplaşmalar meydana gelmektedir. Aslında yeni kralın kim olacağı meselesi ile ilgili çekişmeler bundan on sene önce başlamış bulunmaktadır. Ancak bu dönemde halihazırdaki Baş Hetman Jan Klemens Branicki'nin başı çektiği *milliyetçi-vatanperverler, cumhuriyetçiler* ya da *muhafazakârlar* denen ve Rus taraftarı olmayanlar bir grup oluştururken, *aile partisi* ya da *familia* denen, Poniatowski ve kuzeni Adam Czartoryski'nin önderliğindeki Rus yanlısı olanlar diğer bir grubu oluşturmaktadır.<sup>5</sup> Saksonya Dukası Friedrich Christian Wettin ile III. August zamanının önemli devlet adamlarından ve asillerinden Stanisław Poniatowski'nin oğlu Stanisław August Poniatowski iki güçlü kral adaydır. Bu kritik durumda bütün Avrupalı devletler olayların gelişimini kendi çıkarlarına uygun ya da uygun olmaması durumu dolayısıyla yakından takip etmektedirler.

Bu ortamda Osmanlı Devleti, III. August hasta yatağında iken Prusya ile Rusya arasındaki ilişkilerin iç yüzünü anlamak (Unat, 1992, s.112-115) ve Polonya Kralı III. August'un ölümü durumunda, kral tayini meselesi ile ilgili bilgi edinmek için Prusya'ya bir elçi göndermeyi gerekli görmüştür. (Aksan, 1997, s. 72-73). Ayrıca Polonya tahtına Poniatowski'nin seçilmesini önlemek isteyen Fransa'nın bu yönde sergilediği baskılar ve o sıralarda 1739'da Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında imzalanan Belgrad Antlaşması'nın yenilenmesinin gerekmesi, daha önce Viyana'ya elçi olarak gönderilen Ahmed Resmî Efendi'nin Berlin'e yollanmasında etkili olmuştur. Bunun yanında tarihçi Jorga da Ahmed Resmî Efendi'nin Kral Friedrich ile Polonya tahtı üzerindeki hakları görüşmek üzere Berlin'e gittiğini belirtmektedir. (Jorga, 2005, s. 379). Devrin Sultanı III. Mustafa, Prusya ile bir ittifak kurma eğiliminde olmakla birlikte, Polonya tahtı hususunda II. Friedrich'in tutumunu bilmek istemektedir. II. Friedrich de Polonya kralı seçimi konusunda ortaya çıkacak anlaşmazlıklarda kendisini sağlama almak istemektedir. (Beydilli, 1985, s. 80-81). Bu konuyla ilgili Scott, II. Friedrich'in aslında Rusya ile bir ittifaka varmak için Osmanlı Devleti'ni ve elçisi Resmî Efendi'yi bir koz olarak kullanmak istediği görüşündedir. (Scott, 1977, s.153-175). Bu zamanda bütün Avrupa'nın ortak derdi Polonya tahtına kimin geçeceği meselesidir. Ahmed Resmî Efendi Polonya'da bulunduğu sırada, 5 Ekim 1763'te III. August ölmüştür. Bunun akabinde Osmanlı Devleti, yeni kral seçiminde Polonya'nın serbestiyetinin sağlanması hususunda bütün Avrupa'dan aynı davranışın beklendiğini ve iki ülke arasındaki ilişkilerin Karlofça Antlaşması mukabilinde devam ettirilmesini istemiştir.<sup>6</sup> Seçim konusunda Avrupa'daki

<sup>5</sup> Aslında 1760'tan itibaren Czartoryskiler Branicki'nin desteğini almak istediler ama olmadı. Bkz. Michalski, 2009, s.21.

<sup>6</sup> Başbakanlık Osmanlı Arşivi (bundan sonra BOA), NHD, VII. s. 499; A.DVN.DVE. (8), 168/67. Gönderilen bu mektubun Polonya'da hazırlanan Fransızca müsvedde kopyası da günümüze ulaşmıştır. Bkz. Biblioteka Czartoryskich (bundan sonra Bib. Czart), Rkps 617, s. 419.

her devletin bir fikri olmakla birlikte hemen açığa vurulmamıştır. Osmanlı Devleti “Leh tarafından resmî bir yardım talebi gelmediğinden şu an için bu işe karışılmayacak ve kralın seçilmesi beklenecektir”, demektedir. Bununla birlikte ilerleyen zamanlarda bütün Avrupa ülkeleri, özellikle Rusya ve Prusya'nın hararetle bu seçim işine müdahalesi, ki iki ülke arasında 1764'te bir ittifak yapılmıştır, karşısında Osmanlı Devleti'nin de gelişmeleri yakından takip etmemesi imkânsızdır. Zira Polonya'da oluşacak güçlü bir Rus nüfuzu Osmanlı Devleti'nin kuzey coğrafyasında tehlikenin kat be kat artması manasına geldiği gibi, Fransa açısından da nüfuz alanlarının daralması ve bu nüfuzun diğer devletlerin eline geçmesi demektir. Hatta Polonya kaynaklarına göre Osmanlı Devleti, Katerina ile Poniatowski'nin evlenmesinden ve iki devletin birleşerek Osmanlı Devleti'ne karşı güçlerini birleştirmesinden korktu. (Michalski, 2009, s.24).

### Seçim Tartışmaları

Osmanlı Devleti, III. August'ün ölümünden sonraki gelişmeler üzerine belli başlı Avrupa devletleri üzerinde nabız yoklaması yapmıştır. Rusya, seçim şartlarına aykırı bir durum yokken Polonya'a asker sokmuş ve askerini geri çekmek istememiştir. Osmanlı Devleti meseleye müdahale etmektense, olayların gelişimini beklemeyi tercih etmiştir.<sup>7</sup> Ancak bu durum ister istemez Rusya'nın işine yaramıştır. (Baykal, 1941, s. 150). Zira ortada kendisine engel olacak hiç bir büyük güç yoktur. Yine aynı şekilde Leh yetkililerce Osmanlı Devleti'nin Polonya'da meydana gelen hadiselere bakışı ve kral seçimi ile ilgili ne gibi bir görüşe sahip olduğu hususunda cevabî mektuplar istenmiştir. Polonya kralı seçimi konusunda Osmanlı Devleti'nin Karlofça Antlaşması'ndan beri süren barışın devamını ve Polonya'nın seçim hususunda serbestiyetini istediği vurgulanmıştır.<sup>8</sup> Aynı zamanda İstanbul'da bulunan Avrupa devletlerinin elçileri de sık sık Osmanlı Devleti'ne durumla ilgili olarak açıklamalar yapmış ve raporlar sunmuştur. Avusturya elçisi, Lehlerin diledikleri kralı intihap etmekte tamamen serbest olmaları hususunda *Nemçe İmparatoriçesi'nin Devlet-i Aliyye*<sup>9</sup> ile aynı fikirde olduğuna ve kesinlikle müdahalede bulunulmayacağına dair beyanat vermiştir.<sup>10</sup> Rusya elçisi de sunduğu takririnde Prusya ile Polonya kralı seçimi konusunda hemfikir olduklarını ve Leh asıllı birinin kral seçilmesi şartıyla, serbest bir seçimin yapılmasına karışmayacaklarını bildirmiştir.<sup>11</sup> Fransa'nın niyeti ise Sadrazam'ın Sultan III. Mustafa'ya sunduğu bir telhisten anlaşılmaktadır. Buna göre Fransa elçisi sorgulanmış ve elçinin bildirdiğine göre, Fransa Rusya'nın

<sup>7</sup> Mesela, 22 Haziran 1764'te (22 Zilhicce 1177) Leh Reisi'l-Küttabı'ndan Sadrazam'a gelen mektupta yirmi altı Leh neferinin isteğinin Osmanlı Devleti'nce uygun görülüp kabul edilmesinin, umulan bir dilek olduğu belirtilmiştir. (Bu mektup Rus yanlısı olanlardandır.) BOA, A.DVN.DVE. (8), 168/53. Ayrıca on beş kişi tarafından gönderilen ayrı bir takirde de farklı isteklerin bildirildiği anlaşılmaktadır. (Bu mektup ise Rus yanlısı olmayanlarındır.) BOA, A.DVN.DVE. (8),168/50. Aynı mektup Hammer'de on dört kişi olarak geçmekte ve mektup altında on dört Leh ileri gelenin imzası olduğu halde verilmektedir. Bkz. Hammer, 1993, s. 558-559.

<sup>8</sup> Bib. Czart., Rkps 617, s. 413-414. Bu mektubu Hammer de teyit etmektedir. Bkz. Hammer, 1993, s. 358.

<sup>9</sup> Belgede bu şekilde ifade edilmektedir.

<sup>10</sup> BOA, Cevdet, Hariciye, No: 3997.

<sup>11</sup> BOA, Cevdet, Hariciye, No: 6657.

dostluğuna inanmamaktadır ve daima Osmanlıların Rusya'yı yenilgiye uğratmasını dilemektedir. Fransa'ya göre Saksonya Elektörü ve Polonya Kralı'nın oğlu (Saksonya Dukası Friedrich ki ölen Leh Kralı III. August'un oğlu) eğer Osmanlı Devleti de yardım ederse kral olabilecektir ki bu durumda Fransa da Osmanlı Devleti'ni destekleyecektir. Elçinin beyanına göre bu durum Osmanlı Devleti'nin çıkarına olacaktır ve Polonya'da Osmanlı nüfuzu artacaktır.<sup>12</sup>

Polonya kral seçimi meselesinde özellikle Rusya ve Prusya elçilerinin (Obreşkov ve Rexin) konuyla ilgili yaptığı açıklamalar gerçekten ilginçtir. Her iki elçi de ülkelerinin niyetlerini inkâr etmiş ve Osmanlı Devleti'ne güvence vermektan geri durmamıştır. Rusya'nın neden Polonya'nın işlerine karıştığı sorusuna, böyle bir şeyin söz konusu olmadığını, Polonya topraklarında Rus askerinin bulunmasının ikili antlaşmalar uyarınca olduğunu ileri sürmüştür.<sup>13</sup> Bütün bu elçi beyanlarının ortaya koyduğu gerçek, her ülkenin kral seçimi konusunda ayrı isteklerinin olduğudur ve bu doğrultuda Osmanlı Devleti'ne karşı politika yürüttükleridir.

Polonya kralı seçimi olayında, duruma Avrupa cephesinden baktığımızda her zaman olduğu gibi, yeni Polonya kralının seçimi hususunda bütün Avrupa devletlerinin politik oyunları başlamıştır. Fransa ve Avusturya sadece sözlü müdahalede bulunurken, Rusya ve Prusya bu sefer meseleye çok yakın ilgi göstermektedir. Polonya siyasetinde etkin olan Czartoryski Ailesi 1764'te toplanacak olan Seym'de kendi lehlerinde başarıyla sonuçlanması için muhaliflere karşı Rus askerî birliklerinin yardımını ve Leh sınırından geçerek Leh topraklarında ailenin nüfuzunu hissettirmesini amaçlamıştır. (Gierowski, 1996, s. 183). Ancak bu durumun ne denli suistimalleri olacağını düşünememiştir. Nitekim Rusya erzak toplama bahanesiyle Varşova'daki asker sayısını artırmıştır. Aynı zamanda Rusya, Osmanlı Devleti hududuna yakın yerlerde de asker bulundurmaktadır. Ancak bu durum İstanbul'daki Rus Kapu Kethüdası tarafından yalanlanmıştır.<sup>14</sup> Rusya ile Prusya kral seçimi konusunda hemfikirdirler ve birlikte hareket etmektedirler ki bu durumu 11 Nisan 1764'te tedafü bir ittifak antlaşması imzalayarak kesinleştirmişlerdir.<sup>15</sup> Yani her iki devlet de Rus destekli Stanisław August Poniatowski'nin Polonya kralı olmasını arzulamaktadır. Antlaşma maddelerinin biri ise Osmanlı Devleti aleyhindedir. Eğer Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı askerî müdahalede bulunursa, Prusya yardımında bulunacaktır. Buna karşın ne Fransa ne de Avusturya, Rus yanlısı birinin kral olmasını istemezken, adaylardan Saksonya Dukası Friedrich Christian Wettin'in krallığını desteklemektedirler. Friedrich Christian'ın kız kardeşinin Fransa Kralı XV. Louis'nin torunu XVI. Louis ile evli olması dolayısıyla da Fransa, Friedrich Christian'ın kral olmasını

<sup>12</sup> Bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (Bundan sonra TSMA), No. E. 2456/24; Anafarta, 1979, s. 36.

<sup>13</sup> Rus elçisinin bu savunmasına karşın daha erken dönemlerde de Polonya topraklarında Rus askerlerinin bulunduğuna dair Osmanlı Devleti'ne haberler gelmektedir. Bu tarz bir takrir için bkz. BOA, Cevdet, Hariciye, No: 1130.

<sup>14</sup> TSMA, No. E. 886/9; Anafarta, 1979, s. 40.

<sup>15</sup> Bu antlaşmanın gizli maddesine göre, gerçekleşecek bir Osmanlı-Rus savaşında Prusya, Rusya'ya parasal yardımda bulunacaktır. İki devlet Polonya'da anayasal düzenin ve "hürriyetlerin" korunmasında ve Poniatowski'nin kral seçilmesi hususunda hemfikirdirler. Ayrıca Polonya'daki Katolik olmayanların haklarına sahip çıkılması da kararlaştırılmıştır. Fransa'nın Prusya topraklarına saldırma durumu olur ise Rusya, Prusya'ya asker ve para yardımında bulunacaktır. Beydilli, 1985, s. 92; 53 nolu dipnot.

istemektedir. Taht için başka adaylar olmasına karşın, çok fazla güçlü değildirler. Hatta bir ara güçlü ailelerden biri olan Branickiler'den Ksawery Branicki de aday olmak istese de pek taraftar bulamamıştı. (Scott, 1975, s. 384-385). Osmanlı Devleti ise bu durumu yakından takip ederken, fiilî bir harekette bulunmak istememektedir. Zira bu durumu bahane bilen Rusya, Osmanlı Devleti'ne tepki verecektir. Her şeye rağmen, Polonya tahtına Leh asıllı birinin geçirilmesini uygun gördüğünü, Rus yanlısı birinin geçirilmesini istemediğini bildirmiş ve Rusya'nın Polonya'dan askerini çekmesini Rus elçisine verdiği bir nota ile bildirmiştir. (Uzunçarşılı, 1995, s. 358). Bu ortamda birçok muhalif Leh aristokrati Fransa, Osmanlı Devleti ve Avusturya'dan seçime müdahale yönünde ve Poniatowski aleyhine yardım almaya çalışmıştır. (Rostworowski, 1966, s.43-44).

Bu sırada Varşova'daki vaziyet oldukça karmaşıktır. Her kafadan bir ses çıkarken, şehir kaynayan kazan durumuna gelmiştir. Boğdan Voyvodası'nın bu konuda verdiği tahrirata göre, Varşova'daki Millî Meclis (Seym) toplantısında Litvanya Baş Hetmanı Michał Józef Massalski gücenerек Varşova'dan kaçmıştır. Ancak Litvanya Baş Hetmanı'nın Rus taraftarı olduğu bilinmektedir. Yine Vatanperverler'den General Mokronowski ve Adam Małachowski Seym'e katılmadıkları gibi, ertesinde son Seym'in başkanı olan Małachowski istifaya zorlanmıştır. (Kaplan, 1957, s. 44-45). Öte yandan her kral seçiminde Seym'de oy hakkı bulunan bütün Leh asillerinin reyî ile seçim gerçekleşebilirken, bu defa çoğunluğun oyu ile kral seçmeye karar verilmiştir.<sup>17</sup> Ayrıca gerek Varşova'da ve gerek Osmanlı hududunda Rus askeri kol gezmekte ve bu durum hem Osmanlı Devleti için hem de Kırım Hanlığı için tehlike arz etmektedir. Rostworowski, Osmanlı Devleti'nin Tatarları lehine bu işte kullanmak isteyip başaramadığını belirtse de (Rostworowski, 1966, s.44) Osmanlı Devleti'nin seçime fiilî müdahaleden kaçtığı için Kırım Hanı'nı harekete geçirmeyi yeğlemediği, sadece tedbirli davranmak yolunu seçtiği görülmektedir. Bu sebeptendir ki Kırım Hanı askerini toparlamaya çalışmakla birlikte, Osmanlı Devleti'nin de uzun süredir hiçbir savaşa girmemesi dolayısıyla şu halde Rusya ile bir savaşa girmenin uygun olmayacağı, Sadrazam tarafından Padişah'a bildirilmiştir.<sup>17</sup> Bütün bu çekişmelerden yorulan ve başarı elde edemeyen Baş Hetman Branicki ve Litvanya'da Wilno Voyvodası Karol Stanisław Radziwiłł rakiplerinin baskıları sonucunda koltuklarından olmuş ve 1764 Haziranı sonlarında ülkeden kaçmaya zorlanmıştır. (Gierowski, 1996, s. 183; Rostworowski, 1966, s.44).<sup>18</sup>

Osmanlı Devleti meydana gelen gelişmeleri mümkün mertebe dikkatle takip etmeye devam etmektedir. Ancak özellikle Fransa'nın teşvikleriyle Poniatowski'nin seçilmesine rıza göstermediğini ilgili taraflara bildirmiştir. Hatta Poniatowski'nin II. Katerina ile evleneceği ve sonuçta meydana gelecek Rus-Leh ittifakının Osmanlı Devleti için doğuracağı sakıncalar da göz önüne alınarak 24 Haziran 1764'te (Beydilli, 1985, s. 93.) yapılan bir açıklamayla, Poniatowski'nin adaylığı tamamen reddedilmiştir. (Beydilli, 1985, s.93; Rostworowski, 1959, s.50). Ancak Osmanlı Devleti'nin sadece bu açıklamayla kalıp fiiliyatta herhangi bir davranışta bulunmayışı, Poniatowski'nin seçimini engellemiştir.

<sup>16</sup> TSMA, No. E. 7019/294; Anafarta, 1979, s. 38.

<sup>17</sup> TSMA, No. E. 538/1, a.g.e., s. 38-39.

<sup>18</sup> Branicki Macaristan'a kaçarken, Radziwiłł Türklere sığınma yolu aradı. Bkz. Kaplan, 1957, s. 46.



## Poniatowski'nin Kral Seçilmesi ve Tanınması Meselesi

1764 yılındaki Seym toplantısının gerçekleştirilmesinden evvel Czartoryski Ailesi ve Poniatowski taraftarları, Poniatowski'nin seçimini engelleyebilecek her tür olumsuz unsur ortadan kaldırmayı ve durumu lehlerine çevirmeyi amaçlamışlardır. Daha önceden de belirtildiği üzere, kurallara göre kralın Seym'de mecliste oy hakkı bulunan bütün üyelerin olumlu oyu ile taç giyebilmesi mümkündür. Bu seferki kral seçiminde Poniatowski taraftarları seçimin olumsuz şartlarını ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve bu yönde birtakım önlemler almıştır. (Zamoyski, 1992, s.90-92). Yeni kurallar koyarak bölünme azaltılmaya çalışılmış, bağımsızlıkları kısıtlanan meclis üyelerinin her şeyin üzerindeki denetimine izin verilmemiştir. Bunun yanında hetmanların yetki ve gelirleri kısıtlanmış, malî ve ekonomik konularda çoğunluğun oyuna izin verme yoluyla temel ittifaklar zayıflatılmıştır. Bu sebeplerle 1764 seçiminde meclis üyeleri *liberum veto* hakları olduğu halde bunu kullanmamışlardır. (Gierowski, 1996, s. 184). Zaten Poniatowski, yandaşları Czartoryskiler ve Konarski ile birlikte seçimden evvel bahsedilen bu uygun ortamı sağlamayı ve *liberum veto* olasılığını ortadan kaldırmayı başarmıştır. (Rostworowski, 2004, s. 446-447). Poniatowski'nin istekleri kısaca şöyledir: İrsî krallık, Seym'de çoğunluk oyunun kabulü, kralın yetki ve gücünün genişletilmesi ve etkin bir merkezî hükümet. Böylece Poniatowski mevcut yönetim sisteminin İngiltere örneğine göre değiştirilmesini amaç edinmektedir. (Butterwick, 1998, s. 150-155).

Bu esnada Avrupa devletlerinin durumuna tekrar göz atacak olursak, III. August'un ölümünün ardından Rus Çaricesi Katerina'nın planlarını uygulamaya koymak için işi iyice kolaylaştırmıştır. Olaylara bizzat müdahale etmese de, isteklerini gerçekleştirebileceği eski aşkı Poniatowski'nin bunu zaten zaten yerine getirebileceğini bilmektedir. Zaten Katerina Poniatowski'ye kral adaylığına dair kendisinin Rusya'daki diplomatik görevi esnasında söz vermiştir. (Michalski, 2009, s. 18).

Seçim işine en fazla müdahaleci olan Rusya'nın karşısında kadim düşmanı Fransa vardır. Fakat Fransa, Yediyıl Savaşları'ndaki hezimetinin rövanşını almak için bu zamanda İngiltere'ye yönelmiş ve bu durum, seçim meselesinde etkinliğinin azalmasına neden olmuştur. Yine de her seçimde olduğu gibi bu seçimde de aktif siyaset izlemiştir. Ancak, Yediyıl Savaşları'nın Avrupa'da olduğu kadar Polonya'da da yarattığı olumsuz etki ve içte planlanan reformlar da Fransa'yı sadece sözlü müdahaleyle sınırlamıştır. Bu dönemde Fransa politikasında etkili Dış İşleri Bakanı Choiseul de Fransa'nın rolünün olayları iyi takip etmek olduğu düşüncesindeydi. Fransa, politikaları dahilinde hem İsveç'i hem Osmanlı Devleti'ni Polonya tahtı için kendi yanına çekmek istese de pek başarılı olamadı. Hatta bir ara Ksawery Branicki'yi aday olarak düşündü; ancak Branicki bu vasıfta değildi. Aynı zamanda deniz aşırı savaşlardaki yenilgisinin rövanşını almak için kıta Avrupa'sında barış fikrini taşıyordu. (Scott, 1975, s. 370-388). Prusya ve Rusya ise Osmanlı Devleti'nin ayakta uyuduğunu, ancak Fransa'nın onu uyandırma ihtimaline karşı birlikte hareket ediyorlardı. (Scott, 1977, s.161). İngiltere ise bu hesaplamada Rusya ile aynı taraftadır. Politik olarak *Petersburg'a giden bir yolun da Varşova'dan geçtiğinin* farkındadır. Bu sebeple de 1764 Polonya seçimleriyle alâkalı olmuştur. Yediyıl Savaşları sonrası bu seçim İngiltere için Avrupa'da kendini ispat için iyi bir fırsattır. Diğer yandan Rusya, İngiltere ile kuracağı bir ittifak ile özellikle Polonya konusunda Fransa'yı

nötürleştirmek istemektedir. (Scott, 1976, s. 62). Fakat İngiltere özellikle iç politkadaki sorunlardan ötürü Polonya'yı arka plana itmiştir. Bu meselede bir savaş istememekte ve pek etkin bir tavır sergilememektedir. Rusya'nın başta Polonya ve Osmanlı Devleti'ne yönelik İngiltere ile ittifak taslağı, Avrupa emelleri için ideal görünse de, İngiltere kabinesi bunu reddetmiştir. Bu ittifak Rusya'nın Polonya seçimleri için Avrupa'da bulmaya çalıştığı desteklerden biriydi, ama bu arayışlardan en etkili olanı Prusya ile yapılacak olanıdır. (Scott, 1976, s. 70-74). Avusturya, Fransa ile birlikte Saksonya Dukası Friedrich Christian'ı desteklese de Fransa'nın etkin desteğı olmadan bir şey yapamayacaktır. Zaten Friedrich Christian babasının vefatından birkaç hafta sonra ölünce, Saksonya tarafından güçlü bir aday çıkmamıştır. İsveç ise 1765'teki Seym'e kadar seçimle pek ilgili olmamıştır. (Scott, 1976, s.55). Geçen zaman içerisinde Avusturya da Poniatowski'ye ılımlı bakacaktır. Prusya Katerina'yı Poniatowski konusunda teşvik ederken, bu seferki seçime diğerlerine nazaran daha çok ilgi duymuştur. Prusya Kralı II. Friedrich, asıl niyeti bu olmasa da, sırf Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler içinde olmak için iki devlet arasında bir ittifakı gündemde tutsa da ve bu uğurda Osmanlı elçisi Resmî Efendi'ye alışılmadık diplomatik kabuller ve harcamalar yapsa da, asıl amacı, Rusya ile ittifak olmuştur. (Zamoyski, 1992, s. 91-93; Scott, 1977, s. 162-166).<sup>19</sup> Osmanlı Devleti ise baştan beri seçimin serbest bir ortamda yapılmasını istemekte, Rus yanlısı birini tahta görmek istemediğini vurgulamayı tekrarlamaktadır. Tabii bu ortamda İstanbul'daki Fransa elçisi Osmanlı Devleti'ni kendi yanlarında meseleye dahil etmek istemektedir. Rusya'da ise Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın seçimlere karışmasını bahane ederek savaş açması beklentisi de hâkimdir. (Zamoyski, 1992, s. 96).

Uygun ortamın oluşturulmasının ardından kral seçimi için toplanan 1764 Seym'i, 27 Ağustos 1764'te Rus askerinin gölgesinde toplanmış ve yine 7 Eylül 1764'te meclisin birkaç mil uzağında konuşlanmış Rus askerinin denetiminde, Rus Çariçesi II. Katerina'nın tam istediğı gibi bir aday olan Poniatowski'yi *Polonya Kralı ve Litvanya Büyük Dukası* olarak 5584 asilzadenin oyu ile seçmiştir. (Rostworowski, 1966; s. 44. Zamoyski, 1992, s.100). Zaten Seym üyeleri bu meclis toplantısından evvel de Poniatowski'nin seçileceğini bilmekte ve bir formaliteyi yerine getirmektedir. (Kitowicz, 1997, s. 212-213). Leh literatürüne göre çok az asilzade Poniatowski'nin seçimine üzülmüştür, ancak seçimde fikir birliğı sağlanmıştır. Czartoryski ailesinin seçim gerçekleştirene kadarki tek düşüncesi Ruş(Rutenya) Voyvodası'ndan tahtı korumaktır. Bu nedenle Prusya ve özellikle Rusya'nın aşırıya giden müdahalelerini görememiş ya da görse de engel olamamış ve Rusya ile Prusya elçilerinin tavsiyelerine karşı gelmeye cesaret edememiştir. (Gierowski, 1996, s. 184). Polonya bu kral seçiminde her iki ülkenin kendisine dost olmadığını bilse de, Katerina'nın Rusya'sı ve Friedrich'in Prusya'sı aracılığını yaşamıştır. Her bakımdan iyi bir eğitim alan Poniatowski'nin, St. Petersburg'da diplomatik görevi esnasında yaşadığı gönül macerası, daha sonra ülkesinin kaderini büyük ölçüde etkilemiştir. Katerina ile olan skandal uyandıran birlikteliğı, daha sonraki dış politikasını da etkilediğı gibi, iç reformlarda da Katerina gibi bir destekçiyile işlerini görmeyi hedeflemiştir. (Halecki,

<sup>19</sup> Scott, adı geçen makalesinde Osmanlı Devleti'nin II. Friedrich tarafından ayakta uyutulduğı ve elçisi Resmî Efendi'ye bu uğurda pahalı davetler yapıldığını öne sürse de, Osmanlı Arşivleri'nin gösterdiği, Osmanlı Devleti'nin uyumadığı ve en az Fransa kadar Polonya seçimiyle ilgili olduğudur. Söz konusu arşiv belgelerinden bazıları bu makale çerçevesinde verilmiştir.

1983, s. 191-192). Ancak Katerina, Osmanlı Devleti'ne karşı Polonya ile faydalı bir ittifak yaparak, Polonya üzerinde istediği reformları gerçekleştirmeyi istemiştir. (Butterwick, 1998, s. 157). Bu durum Poniatowski'nin devlet idaresini etkilediği gibi, bundan yaklaşık otuz sene sonra ülkesinin ellerinden kayıp gitmesine engel olamamasına neden olmuştur.

Seçim sonrası Polonya'nın durumu ile ilgili olarak İstanbul'daki yabancı ülke elçilerinin verdiği malumatlar, Polonya'nın içte karışık bir vaziyette olduğunu ve Rus Çaricesi Katerina'nın nefesini ensesinde hissettiğini göstermektedir. Aynı şekilde Rus yanlısı olan ülke elçileri farklı takrirler sunmaktadır. Mesela Prusya elçisinin 1 Mart 1765 tarihinde verdiği takrirden o zamanlarda mevzu bahis olan Prusya-Osmanlı ittifakının gerçekleştirilebilmesi yönünde beyanlarda bulunulmuştur. Fransa elçisinin Osmanlı Devleti'ne yanlış bilgiler verdiği ve Fransa ve Avusturya arasında on senedir ittifak antlaşması olduğu ve bu yüzden Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile savaşı vuku bulursa, Fransa'nın ona yardım edeceği gibi birçok iddia da bulunmuştur.<sup>20</sup> Poniatowski 25 Kasım 1764'te *Polonya Kralı, Litvanya Büyük Dukası, Rutenya, Prusya, Mazovya, Samogitya, Kiev, Volinya, Podolya, Podlasya, Livonya, Smolenks, Siewierz, Czernichów Dukası ve Körland Hâkimi* olarak törenle tacını giymiş (Halecki, 1983, s. 193; Zamoyski, 1992, s.102) ve resmen Polonya kralı olarak icraatlarına başlamıştır. Yani her ne kadar kral seçilse ve Prusya elçisi ve bazı Leh ayanları müspet beyanlarda bulunsada, yeni kral herkesin gönül birliği ile seçilmemiştir. Bu arada muhalif Branicki, Rusya ve Prusya'nın Polonya'nın özgürlüğünü savunduğunu iddia ederek eski muhalif tavırlarından vazgeçmiştir. Poniatowski de zaten seçim sonrası muhalif kesimleri kazanma ve onlarla uzlaşma yoluna gitmiştir. (Michalski, 2009, s. 25-26).

Avrupa devletlerinin Poniatowski'yi yeni Polonya Kralı olarak tanıması işine gelince, Rusya ve Prusya tanımayı hemen gerçekleştirirken, Osmanlı Devleti iki yıllık bir geciktirmenin ardından, aracılardan da dahili sonucu 1766'da tanımıştır. Fransa, Osmanlı Devleti tanımadığı sürece Fransa'nın da Poniatowski'yi tanımayacağını ve eğer bir Osmanlı-Rus savaşı meydana gelirse, kendilerinin Osmanlı Devleti'ne yardım edeceğini belirtmektedir.<sup>21</sup> Bütün bu şartlar altında Osmanlı Devleti Poniatowski'yi hemen tanıma yoluna gitmemiş ve 1766'ya kadar geciktirmiştir. Ancak Fransa da uzun süre Poniatowski'nin krallığını tanımamıştır. (Michalski, 2009, s. 26-28; Scott, 1975, s. 385).

Seçimin ardından Poniatowski, krallığını oturtmak için birtakım teşebbüslere ve reformlara girişmiş, ancak çok geçmeden Katerina engeli karşısına çıkmıştır.

<sup>20</sup> BOA, A.DVN.DVE. (8), 168/63.

<sup>21</sup> Poniatowski'nin kral seçilmesinin ardından Fransa elçisi tarafından verilen takrirden şunlar ifade edilmektedir:

Osmanlı hükümeti gibi Fransa da bu intihaba muarızdır. Ancak memleketin uzaklığı ve arada diğer hükümetler bulunmadığı cihetiyle fiilen ve harben müdahale edemez. Hükümet-i Osmaniye harbe giriştiği surette muvafakiyetine dua eder. Ponyatovskinin krallığına muvafakat olunduğu takdirde şu üç noktanın nazar-ı dikkate alınmasını Fransa arzu eder:

1. Leh Kralı'nın mahlûl olduğu esnada Fransa elçisi hakkında vuku bulan yolsuz muameleden dolayı tarziye verilmesi,
2. Baş Hetman'ın ve taraftarlarının mansaplarını ve emlaklarını muhafaza eylemeleri,
3. Saksonya Hanedanına mensub olan müteveffa Leh Kralı'nın evlâtlarının mutalebelerine müsaade edilmesi.

BOA, Cevdet, Hariciye, No: 1386.

Poniatowski'nin ilk hükümdarlık yılları Polonya için uluslararası arenada tarihinin en pasif, düşük yıllarıydı. (Gierowski, 1982, s. 235). Bu dönemde türlü bahanelerle Polonya içerisindeki askerini artıran Katerina,<sup>22</sup> buna karşı çıkmak isteyen vatanperverlere karşı silahlı girişimde bulunmuştu. Bu durumda topraklarını terk etmek zorunda kalan bir kısım Polonya vatandaşı, Osmanlı Devleti'ne sığınmıştı. 1764'teki Polonya kral seçimi meselesinde Rusya, III. August'un ölümünden evvel Polonya içerisinde kendini güçlendirmesi ve en güçlü kral adayının kendi tarafında biri olması dolayısıyla bu seçimde isteğine kavuşmuştur. Tabii bu hususta Poniatowski'nin güçlü bir rakibinin olmayışı, durumu Rusya lehine çevirmiştir. Ancak Rusya'nın birkaç sene sonra Polonya'da gerçekleştireceği faaliyetler ve Osmanlı Devleti'ne sığınan Leh mültecileri meselesi, vaziyetin ehemmiyetini daha da artırmış ve Osmanlı Devleti, kuzeyinde gittikçe büyüyen Rus tehlikesinin bertaraf edilmesi için zamanın şartlarına bakmaksızın savaşa girmiştir (1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı).

Aslında Ahmed Resmî Efendi'nin “[idare] halkın elinde bulunduğu ve her nahiye ve şehri kendi görüş ve idaresinde bağımsız birer başkanla yönetildiğinden çokluk ne birbirilerine ve ne de krallarına itaat ve aldırış ettikleri yoktur ... çevrelerinde olan memleketlerin her biri buradan ayrı birer yolla faydalanmak için bahane aramaktadırlar. Fakat bunların iki yüzyıldan beri kendi aralarında birbirilerine saldırmaktan veya kendilerini korumaktan burasını istilâya elleri değmemiştir. Sırf bu yüzden Lehliler yerlerinde rahat bir halde ve her bölüğü bir başka devlete bağlı olarak geçinip gitmekte ve mallarını mülklerini ve varlıklarını böylece korumaktadırlar”, diye anlattığı Polonya yönetimi ve halkı ile ilgili tespitleri, her kral seçiminde yaşanan karmaşayı ve bunun doğurduğu sonuçların iyi bir özetidir ki, Resmî Efendi'nin bu tespitleri o zamanki Avrupa'nın Polonya'yı nasıl değerlendirdiğinin de açık bir ifadesidir. (Atsız, 1980, s. 52).

---

<sup>22</sup> II. Katerina özellikle 1766 Seym'i ve sonrasında Polonya içerisindeki etkinliğini artırdı. Bu dönemde Poniatowski'nin durumu ile ilgili bkz. Zielińska, 2001. s. 90-135.

## Kaynakça

- Aksan, V., (1987). Ottoman-French relations 1739-1768, S. Kunalalp (Ed.), *Studies on Ottoman diplomatic history*, I içinde. (ss. 41-58), İstanbul: ISIS Yayınları.
- Aksan, V. (1997). *Savaşta ve barışta bir Osmanlı devlet adamı Ahmed Resmî Efendi (1700-1783)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Anafarta, N. (1979). *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) arasındaki münasebetlerle ilgili tarihi belgeler*. İstanbul: [y.y.].
- Atsiz, B. (1980). *Ahmed Resmî Efendi'nin Viyana ve Berlin sefâretnâmeleri*. İstanbul: Tercüman Yayınları.
- Baykal, B. S. (1941). Polonya'nın ilk taksimi ve Osmanlı Devleti'nin bu işle alakası, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 4, 145-156.
- Beydilli, K. (1976). Die polnischen Königswahlen und Interregnen von 1572 und 1576 im Lichte osmanischer Archivalien. München.
- Beydilli, K. (1985). *Büyük Friedrich ve Osmanlılar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Butterwick, R. (1998). *Poland's last king and English culture*. Oxford: Clarendon Press.
- Gierowski, J. A. (1982). The international position of Poland in the seventeenth and eighteenth centuries. J. K. Federowicz (Ed., Çev.), *A republic of nobles: Studies in Polish history to 1864* içinde, (ss. 218-238), Cambridge: Cambridge University Press.
- Gierowski, J. A. (1996). *The Polish-Lithuanian commonwealth in the XVIIIth century*, H. Leeming (Çev.) Kraków: PAU.
- Halecki, O. (1983). *A history of Poland*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Hammer, J. von (1993). *Büyük Osmanlı tarihi*. VIII, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Hill, D. J., (1967). *A history of diplomacy in the international development of Europe*. III, New York: H. Fertig.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu tarihi*. IV, (N. Epçeli Çev.), İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- Kaniewska, I. (Red), (2006). *Królowie elekcyjni*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Kaplan, H.H. (1957). The election of the last King of Poland: Stanislas Augustus Poniatowski, *The Polish Review*, II, 1, 27-49.
- Kitowicz, J. (1997). Elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego 27 VIII-7 X 1764, M. Tarczyński (Ed), *Elekcje królów Polski w Warszawie na Woli 1575-1764* içinde. (ss. 212-213), Warszawa: Oficyna Wydawnicza Rytm.

- Kołodziejczyk, D. (2000). *Ottoman-Polish diplomatic relations (15<sup>th</sup>-18<sup>th</sup> Century): An annotated edition of ahdnâmes and other documents*. Leiden: Brill.
- Kołodziejczyk, D. (1999). Polonya ve Osmanlı Devleti arasında tarih boyunca siyasi ve diplomatik ilişkiler, S. Kangal (Haz.), *Savaş ve barış 15-19. yüzyıl Osmanlı-Polonya ilişkileri* içinde. (ss. 23-25), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Michalski, J. (2009), *Stanisław August Poniatowski*, Warszawa: PAN.
- Rostworowski, E. (1959). Proba Reform w Oparciu o Carat (1764-1766), S. Kieniewicz-W. Kuli (Ed), *Historia Polski* içinde. (ss. 46-54), II/I, (1764-1795), Warszawa: Państw. Wydaw. Naukowe.
- Rostworowski, E. (1966). *Ostatni Król Rzeczypospolitej. Geneza i upadek Konstytucji 3 Maja*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Rostworowski, E. (2004). *Historia powszechna wiek XVIII*. Warszawa: PWN.
- Scott, H. M., (1975). France and the Polish throne 1763-1764, *The Slavonic and East European Review (SEER)*, LIII, 132, 370-388.
- Scott, H. M. (1976). Great Britain, Poland and the Russian alliance, 1763-1767, *The Historical Journal*, 19, I, 53-74.
- Scott, H. M. (1977). Frederick II, the Ottoman Empire and the origins of the Russo-Prussian alliance of April 1764, *European Studies Review*, 7, 153-175.
- Unat, F. R. (1992). *Osmanlı sefirleri ve sefaretnâmeleri*. (3. bs.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı tarihi*, IV/2. (5. bs.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Zamoyski, A. (1992). *The last king of Poland*. London: Weidenfeld & Nicolson History.
- Zielińska, Z. (2001). Przegrana walka o głosowanie większością. Stanisław August od października do grudnia 1766 roku, *Studia z dziejów stosunków polsko-rosyjskich w XVIII wieku* içinde. (ss.90-135), Warszawa: Semper.